

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ**

ХРИМЛІ ОЛЕКСАНДР ГЕННАДІЙОВИЧ

УДК 346.9

ІНСТИТУТ ЗАХИСТУ ПРАВ ІНВЕСТИТОРІВ

Спеціальність 12.00.04 – господарське право,
господарсько-процесуальне право

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Київ – 2017

Дисертація на правах рукопису.

Робота виконана в Інституті економіко-правових досліджень НАН України (м. Київ).

Науковий консультант– доктор юридичних наук, професор
Зельдіна Олена Романівна,
Інститут економіко-правових досліджень
НАН України, завідувачка сектору
проблем реалізації господарського законодавства
(м. Київ).

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук,
Заслужений юрист України
Демченко Сергій Федорович,
Національна академія наук України,
помічник президента (м. Київ);

доктор юридичних наук, професор
Ніколенко Людмила Миколаївна,
Маріупольський державний університет
МОН України, професор кафедри права та
публічного адміністрування (м. Маріуполь);

доктор юридичних наук, доцент
Поєдинок Валерія Вікторівна,
Київський національний університет
ім. Т. Шевченка, професор кафедри
господарського права (м. Київ).

Захист відбудеться **«02» червня 2017 року об 11⁰⁰ годині** на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 11.170.02 в Інституті економіко-правових досліджень НАН України за адресою: 01032, м. Київ, бульвар Тараса Шевченка, 60.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці за адресою: 01032, м. Київ, бульвар Тараса Шевченка, 60, к. 202.

Автореферат розісланий **«28» квітня 2017 року**.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Н.О. Герасименко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Питання залучення інвестицій в процес господарювання набуває особливої значущості в період, коли загострились економічні проблеми в Україні. Необхідність залучення додаткових коштів для вирішення економічних проблем спонукає законодавця шукати оптимальні варіанти для покращення інвестиційного клімату в державі. Проте інвестори не мають бажання вкладати кошти в країни, в яких належним чином не забезпечено захист їх прав та законних інтересів. Таким чином, однією зі складових сприятливого інвестиційного клімату в Україні є забезпечення належного захисту прав інвесторів у сфері господарювання, тому проблеми, пов'язані із захистом прав інвесторів у сфері господарювання, потребують першочергового вирішення.

Окремі питання, які є складовими інституту захисту прав інвесторів у сфері господарювання, досліджувались такими вченими як: Н.Л. Бондаренко-Зелінська, О.М. Вінник, І.Є. Енгельман, Д.В. Задихайло, О.Р. Зельдіна, І.М. Злакоман, О.О. Кот, В.К. Мамутов, В.М. Махінчук, О.П. Подцерковний, В.В. Поєдинок, Д.М. Притика, О.Ф. Скакун, В.С. Щербина та інші. Проте відсутнє комплексне теоретико-правове дослідження захисту прав інвесторів у сфері господарювання та, як наслідок, немає цілісної юридичної конструкції інституту захисту прав інвесторів у сфері господарювання, що не дозволяє розробити системного підходу до питань, пов'язаних із захистом прав інвесторів у сфері господарювання. У зв'язку із зазначеними проблемами захисту прав інвесторів вирішуються фрагментарно, що має негативні наслідки для інвесторів, інших учасників зазначених відносин та є вагомим перешкодою для залучення інвестицій, як національних, так й зарубіжних, в економіку України.

У 2016 р. Конституція України зазнала значних змін у частині регулювання питань здійснення правосуддя, вступив у законну силу Закон України «Про судоустрій і статус суддів», який пропонує новий порядок судоустрою в Україні. Згадані норми права потребують ретельного вивчення й глибокого аналізу, що дозволить з'ясувати новітні підходи законодавця щодо питання захисту прав інвесторів у сфері господарювання у судовому порядку, побачити недоробки як теоретичного, так й практичного характеру та запропонувати напрями їх подолання.

Комплексне теоретико-правове дослідження захисту прав інвесторів у сфері господарювання дає змогу розробити та доктринально обґрунтувати юридичну конструкцію інституту захисту прав інвесторів у сфері господарювання. Це дозволить запропонувати поняття інституту захисту прав інвесторів у сфері господарювання, обґрунтувати взаємозв'язок складових інституту захисту прав інвесторів у сфері господарювання, а саме: форм, способів, засобів захисту прав інвесторів у сфері господарювання, а також виокремити напрями модернізації інституту захисту прав інвесторів у сфері господарювання.

Все вищезгадане вказує на актуальність комплексного теоретико-правового дослідження інституту захисту прав інвесторів у сфері господарювання, що і обумовило вибір теми дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертацію виконано відповідно до планів науково-дослідних робіт Інституту економіко-правових досліджень НАН України у межах теми: «Правові засади регіоналізації державного управління економікою» (державний реєстраційний № 0114U004338), в якій докторант брав участь як співвиконавець і де досліджував питання захисту прав інвесторів й обґрунтував теоретичні викладки, а також пропозиції щодо вдосконалення законодавства.

Мета і завдання дослідження. *Метою* дослідження є розробка й доктринальне обґрунтування юридичної конструкції інституту захисту прав інвесторів у сфері господарювання.

Для досягнення вказаної мети поставлено та вирішено такі наукові завдання:

проаналізувати теоретико-правове забезпечення та запропонувати визначення інституту захисту прав інвесторів у сфері господарювання;

дослідити процес захисту прав інвесторів у сфері господарювання та виокремити особливості інституту захисту прав інвесторів у сфері господарювання;

узагальнити теоретичні пропозиції та на їх основі удосконалити визначення терміну: «форма захисту прав інвесторів у сфері господарювання»;

здійснити аналіз форм захисту прав інвесторів у сфері господарювання та класифікувати їх;

узагальнити теоретичні пропозиції та на їх основі удосконалити визначення терміну: «способи захисту прав інвесторів у сфері господарювання»;

дослідити господарсько-адміністративну форму захисту прав інвесторів у сфері господарювання та виокремити її різновиди;

узагальнити теоретичні напрацювання та запропонувати визначення ефективності адаптації законодавства України до законодавства ЄС у сфері захисту прав інвесторів;

здійснити аналіз законодавства України, ЄС та сформулювати фактори, від яких залежить ефективність адаптації законодавства України до законодавства ЄС у сфері захисту прав інвесторів;

проаналізувати досудовий порядок розгляду господарських спорів за участю інвесторів та запропонувати його різновиди;

дослідити теоретико-правові пропозиції та на їх основі обґрунтувати поняття й напрями модернізації інституту захисту прав інвесторів у сфері господарювання;

розглянути способи захисту прав і законних інтересів інвесторів та класифікувати їх;

зробити аналіз законодавства та сформулювати пропозиції до Закону України «Про інвестиційну діяльність» щодо вирішення питання виплати компенсації інвестору;

дослідити теоретичні напрацювання та на їх основі удосконалити визначення терміну: «самозахист прав інвесторів у сфері господарювання»;

проаналізувати теоретичні пропозиції та на їх основі удосконалити визначення терміну: «медіація як форма захисту прав інвесторів у сфері господарювання»;

дослідити законодавство, яке регулює захист прав інвесторів та обґрунтувати його періодизацію;

розглянути права інвесторів та запропонувати їх класифікацію;

проаналізувати інвестиційне законодавство та обґрунтувати доцільність зазначити форми і спеціальні способи захисту прав інвесторів у Законі України «Про інвестиційну діяльність»;

дослідити примирливі процедури, що використовуються для захисту прав інвесторів у сфері господарювання та обґрунтувати їх розділ;

здійснити аналіз правового забезпечення третейського розгляду та обґрунтувати доцільність відображення в законодавстві України різновиди третейського розгляду й обов'язковість виконання рішення третейського суду;

проаналізувати теоретичні напрацювання та обґрунтувати приватно-публічну основу інвестиційного міжнародного арбітражу;

дослідити механізм виконання рішень інвестиційного міжнародного арбітражу та запропонувати напрями його модернізації.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини щодо захисту прав інвесторів у сфері господарювання.

Предметом дослідження є інститут захисту прав інвесторів.

Методи дослідження. У процесі комплексного дослідження інституту захисту прав інвесторів у сфері господарювання застосовано такі методи наукового пізнання: діалектичний, історичний, формально-логічний, порівняльно-правовий, логіко-юридичний, аналітико-систематичний, системно-структурний.

Діалектичний метод застосовувався при дослідженні правової природи інституту захисту прав інвесторів у сфері господарювання. Історичний метод використано для періодизації законодавства, яке регулює захист прав інвесторів. За допомогою формально-логічного методу здійснено аналіз нормативно-правових актів, які регулюють захист прав інвесторів у сфері господарювання. За допомогою порівняльно-правового методу здійснено пошук оптимальних форм, способів захисту прав інвесторів у сфері господарювання з урахуванням досвіду зарубіжних країн, в тому числі ЄС. Логіко-юридичний метод дозволив проаналізувати зміст норм чинного законодавства України щодо захисту прав інвесторів у сфері господарювання, виявити його недоліки та обґрунтувати пропозиції щодо їх усунення і відповідного вдосконалення. Аналітико-синтетичний та системно-структурний

методи застосовано при дослідженні засобів державного впливу на відносини щодо захисту прав інвесторів у сфері господарювання.

Науково-теоретичну основу дисертації, крім вищезазначених, склали також праці таких вчених, як: А.І. Базилевич, О.А. Беляєвич, О.В. Бігняк, А.Г. Бобкова, С.Ф. Демченко, Р.А. Джабраїлов, О.Р. Кібенко, Н.М. Крестовська, Л.М. Ніколенко, Ю.Д. Притика, В.В. Рєзнікова, В.А. Устименко, та ін.

Емпірична база дослідження представлена нормативно-правовими актами Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України та інших органів виконавчої влади, нормативними актами ЄС, а також зарубіжних країн, матеріалами судової практики, спеціальною літературою у сфері права.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у тому, що на основі комплексного теоретико-правового дослідження захисту прав інвесторів у сфері господарювання розроблено та доктринально обґрунтовано юридичну конструкцію інституту захисту прав інвесторів у сфері господарювання. Наукова новизна результатів дослідження полягає у наступному.

Уперше:

доктринально обґрунтовано взаємозв'язок та класифікацію складових інституту захисту прав інвесторів у сфері господарювання;

запропоновано визначення інституту захисту прав інвесторів у сфері господарювання – як сукупність взаємопов'язаних матеріальних і процесуальних норм права, що закріплюють форми, способи, засоби за допомогою яких здійснюється попередження правопорушення, відновлювання (визнання) порушених (оспорюваних) прав і законних інтересів інвесторів у сфері господарювання;

позначено сукупність особливостей інституту захисту прав інвесторів у сфері господарювання, а саме: 1) містить взаємопов'язані матеріальні та процесуальні норми права; 2) включає правовідновнювальну і превентивну (попереджувальну) функції захисту прав; 3) об'єднує норми права, які закріплюють форми, способи, засоби захисту прав, а також механізм їх реалізації; 4) повинен забезпечити баланс публічно-правових і приватноправових інтересів; 5) передбачає захист прав інвесторів, а також їх законних інтересів;

класифіковано форми захисту прав інвесторів у сфері господарювання на три групи за таким критерієм як: підстави і порядок використання форм захисту прав інвесторів. Перша група: законодавча, яка включає форми захисту прав інвесторів, що використовуються на підставі та в порядку встановленому законодавством, а саме: а) господарсько-адміністративна, б) судова; друга група: законодавчо-договірна, яка включає форми захисту прав інвесторів, що використовуються у порядку передбаченому законодавством, але на підставі домовленості сторін, а саме: а) третейський розгляд, б) інвестиційний міжнародний арбітраж, в) претензійний порядок, г) самозахист; третя група: договірна, яка включає форми захисту прав

інвесторів, що використовуються в порядку і на підставі домовленості сторін, а саме: а) медіація, б) інші примирливі процедури;

виокремлено різновиди господарсько-адміністративної форми захисту прав інвесторів у сфері господарювання: а) звернення до державних органів та органів місцевого самоврядування для реалізації своїх прав, а саме до: Президента України, Кабінету Міністрів, міністерств та інших державних органів, органів місцевого самоврядування; б) звернення до контролюючих органів держави за консультацією; в) оскарження рішень, дій (бездіяльності) контролюючих органів;

обґрунтовано доцільність розглядати господарсько-адміністративну форму захисту прав інвесторів у сфері господарювання, третейський розгляд і претензійну процедуру як різновиди досудового порядку розгляду господарських спорів інвесторів та запропоновано закріпити це у ст. 5 ГПК України;

сформульовано фактори, від яких залежить ефективність адаптації законодавства України до законодавства ЄС у сфері захисту прав інвесторів, а саме: визначення точного змісту актів Євросоюзу, з якими потрібно адаптувати українське законодавство щодо захисту прав інвесторів; якість нормативно-правових актів, які будуть діяти після адаптування законодавства України; врахування особливості політичних, економічних, правових, судових процесів, які мають місце в Україні; формування правової свідомості посадових осіб суб'єктів господарювання, інвесторів відповідно до основних засад європейського права;

обґрунтовано напрями модернізації інституту захисту прав інвесторів у сфері господарювання, а саме: забезпечення ефективності адаптації національного законодавства до європейського; забезпечення широкого спектру можливостей для інвесторів при виборі форм, способів, засобів захисту їх прав; створення чіткого механізму реалізації норм права з урахуванням політичних, соціальних та економічних цілей держави; забезпечення стабільності матеріальних і процесуальних норм права; виключення суперечності, невідповідності норм права; забезпечення систематизації всіх нормативно-правових актів у сфері захисту прав інвесторів; забезпечення оптимального співвідношення законів і підзаконних нормативно-правових актів; використання «пакетного принципу» підготовки нормативно-правових актів при одночасному зменшенні кількості норм відсилань у самих нормативно-правових актах; забезпечення реальних, а не декларативних норм права, що гарантують виконання судового рішення; забезпечення розумного балансу публічних і приватних інтересів у процесі встановлення матеріальних і процесуальних норм права щодо захисту прав інвесторів у сфері господарювання.

Удосконалено:

визначення терміну: «форма захисту прав інвесторів у сфері господарювання», в частині того, що це встановлена законом чи договором процедура, яка, за допомогою способів і засобів захисту прав, забезпечує

ефективне попередження правопорушення, відновлювання (визнання) порушених (оспорюваних) прав і законних інтересів інвесторів у сфері господарювання;

визначення терміну: «способи захисту прав інвесторів у сфері господарювання», в частині того, що це передбачені загальним і спеціальним законодавством, а також договором заходи для попередження правопорушення, відновлення (визнання) порушених (оспорюваних) прав і законних інтересів інвесторів у сфері господарювання, правовим інструментом для реалізації яких є засоби захисту прав;

класифікацію спеціальних способів захисту прав і законних інтересів інвесторів, а саме: 1) державні гарантії стабільності законодавства, які включають державні гарантії стабільності умов здійснення інвестиційної діяльності та державні гарантії захисту інвестицій при зміні законодавства про інвестиції; 2) державні гарантії невтручання в діяльність суб'єктів інвестиційної діяльності органів державної влади та їх посадових осіб, які включають державні гарантії додержання прав і законних інтересів суб'єктів інвестиційної діяльності та державні гарантії щодо примусового вилучення, а також від незаконних дій органів влади та їх посадових осіб; 3) державні гарантії відшкодування збитків інвесторам, які включають державні гарантії компенсації та відшкодування збитків інвесторам завданих їм незаконними діями чи бездіяльністю органів державної влади або органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб та державні гарантії відшкодування збитків інвесторам завданих їм у разі прийняття державними або іншими органами актів, що порушують права інвесторів; 4) державні гарантії використання доходів від інвестицій, які включають державні гарантії при припиненні інвестиційної діяльності та державні гарантії переказу прибутків і використання доходів від іноземних інвестицій; 5) страхування інвестицій;

класифікацію способів захисту прав і законних інтересів інвесторів, в частині їх поділу: на загальні способи, що передбачені загальним господарським законодавством, а також спеціальні способи, які передбачено спеціальними нормами про інвестиційну діяльність, міжнародними багатосторонніми конвенціями, двосторонніми угодами про взаємний захист інвестицій, інвестиційними контрактами (договорами);

визначення терміну «самозахист прав інвесторів у сфері господарювання», в частині того, що це форма захисту прав, яка дозволяє інвестору самостійно, без звернення до юрисдикційних органів, за допомогою способів та засобів, передбачених або не заборонених законодавством України, договором та моральними засадами суспільства, попередити або припинити правопорушення, а також відновити (визнати) порушені (оспорювані) права і законні інтереси інвесторів у сфері господарювання;

визначення терміну «медіація як форма захисту прав інвесторів у сфері господарювання», в частині того, що це договірна, конфіденційна, неюрисдикційна форма захисту прав інвесторів у сфері господарювання, яка реалізується за допомогою незалежної сторони – медіатора, який має довіру

всіх сторін конфлікту, володіє нормами українського й міжнародного права та сприяє досягненню швидкої, самостійної, добровільної згоди між сторонами конфлікту, що закріплюється відповідним юридичним документом (угодою);

визначення ефективності адаптації законодавства України до законодавства ЄС у сфері захисту прав інвесторів, в частині того, що це позитивне відображення відносин між фактично досягнутим результатом і тією метою, на досягнення якої направлено процес адаптації у сфері захисту прав інвесторів;

визначення терміну: «модернізація інституту захисту прав інвесторів у сфері господарювання» з урахуванням, що це сукупність заходів, пов'язаних із вдосконаленням матеріальних та процесуальних норм права, що охоплює інститут захисту прав інвесторів у сфері господарювання, які направлено на підвищення ефективності цього інституту в новітніх умовах розвитку економіки держави.

Дістали подальшого розвитку положення щодо:

періодизації законодавства, яке регулює питання захисту прав інвесторів, а саме запропоновано п'ять періодів: перший період з 1991 р. по 1992 р. У цей період відбувається становлення інвестиційного законодавства України, яке включає інститут захисту прав інвесторів; другий період з 1992р. по 1996 р. Цей період ознаменувався постійними спробами інвесторів реалізувати на практиці способи захисту прав інвесторів, що були передбачені законодавством України; третій період з 1996 р. по 2005 р. У цей період активізувалося створення СЕЗ і ТПР, з 01.01.2004 р. вступив в законну силу ГК України, який передбачив способи захисту прав іноземних інвесторів; четвертий період з 2005 р. по середину 2016 р. У цей період були відміна пільг, а також гарантій захисту прав інвесторів, які було встановлено законодавством про спеціальний режим господарювання. Це негативно відобразилося на інвестиційному іміджі України; п'ятий період з середини 2016 р. по теперішній час. 02.06.2016 р. було прийнято зміни до Конституції України в частині правосуддя, Закони України: «Про судоустрій і статус суддів», «Про виконавче провадження», якими закріплено нову систему судоустрою в Україні;

класифікації прав інвесторів на основні права, тобто ті права, що закріплено для всіх інвесторів загальними нормами інвестиційного законодавства (ГК України, Закони України: «Про інвестиційну діяльність», «Про режим іноземних інвестицій») та додаткові права, тобто ті права, які додатково до основних надаються певним видам інвесторів згідно зі спеціальними нормами права у тій чи іншій сфері інвестування (покупці, вкладники, кредитори: ГК України, ЦК України, концесіонери: Закон України «Про концесії», землевласники: ЗК України і т. п.);

доцільності перерахування форм і спеціальних способів захисту прав інвесторів у одній нормі права спеціального інвестиційного законодавства;

вирішення питання виплати компенсації інвестору шляхом уточнення, що посадова особа, яка відмовила інвестору в практичній реалізації державної

гарантії захисту прав інвесторів, що закріплена законодавством України, має відшкодувати збитки інвестору в повному обсязі, якщо відмову в застосуванні державної гарантії захисту прав інвесторів буде визнано незаконною рішенням суду;

розділу примирливих процедур, що використовуються для захисту прав інвесторів у сфері господарювання, на такі, що передбачають: участь третьої особи, яка допомагає вирішити конфлікт (медіація, консиліація, посередництво, міні-розгляд і т. п.) та самостійно вирішення спору сторонами, без участі третіх осіб (транзакція, переговори і т. п.);

відображення в законодавстві України норми права, де передбачити, що міжнародний комерційний арбітраж і третейський суд є різновидами третейського розгляду;

доцільності встановлення, що рішення третейського суду є обов'язковим для виконання, шляхом закріплення відповідної норми права у ст. 55 Закону України «Про третейські суди»;

обґрунтування доцільності вдосконалення процесу вирішення спорів у міжнародному інвестиційному арбітражі з урахуванням його приватно-публічної основи та напрямів модернізації механізму виконання рішень.

Практичне значення отриманих результатів полягає у розробці положень про сутність інституту захисту прав інвесторів у сфері господарювання, у можливості використання теоретичних положень і висновків дисертаційної роботи у процесі законотворчої діяльності з метою модернізації законодавства України щодо захисту прав інвесторів у сфері господарювання, у правозастосовній практиці при використанні способів захисту прав інвесторів у сфері господарювання, а також для забезпечення єдності судової практики при вирішенні спорів із захисту прав інвесторів у сфері господарювання. Положення дисертаційної роботи можуть застосовуватись у науково-дослідній роботі та навчальному процесі при підготовці посібників, підручників та методичних матеріалів, а також у рамках викладання господарсько-правових дисциплін, призначених для студентів юридичних та економічних спеціальностей.

Пропозиції, сформульовані у дисертації щодо удосконалення чинного законодавства України з питань поліпшення інвестиційного іміджу України, модернізації процесу захисту прав інвесторів у сфері господарювання прийнято до використання у правотворчій діяльності Народного депутата України Левченка Ю.В. (лист № УХ-535 від 16.01.2017 р.).

Окремі положення дисертаційної роботи щодо вдосконалення процесу захисту прав інвесторів використовуються у роботі Київського апеляційного господарського суду при розгляді спорів за участю інвесторів (довідка № 09-24/112/17 від 11.01.2017 р.).

Окремі пропозиції, сформульовані у дисертації, було використано у навчальному процесі Івано-Франківського університету права ім. Короля Данила Галицького при викладанні наступних дисциплін: «Господарське право», «Господарський процес», «Інвестиційне право», а також інших

дисциплін, які стосуються питань захисту прав інвесторів (довідка № 2070 від 12.01.2017 р.).

Положення дисертаційного дослідження щодо захисту прав інвесторів використовуються у практичній діяльності Державної компанії «Укрспецекспорт» (довідка № USE-02-542 від 18.01.2017 р.).

Особистий внесок здобувача. Наукові результати дисертаційної роботи одержано автором особисто на основі аналізу вітчизняних та зарубіжних наукових і нормативно-правових джерел, судової практики. Внесок докторанта у праці, опубліковані у співавторстві, відзначено у списку публікацій за темою дисертації.

Апробація матеріалів дисертації. Основні результати дисертаційної роботи доповідались на: круглому столі «Проблеми розвитку науки господарського права і вдосконалення господарського законодавства» (Київ, 2015); Міжнародній науково-практичній конференції «Особенности адаптации законодательства Молдовы и Украины к законодательству Европейского Союза» (Кишинів, 2016); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання та проблеми правового регулювання суспільних відносин» (Дніпропетровськ, 2016); Міжнародній науково-практичній конференції «Європейська традиція в міжнародному праві: реалізація прав людини» (Братислава, 2016); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасний вимір держави і права» (Львів, 2016); 1 Міжнародному науково-практичному форумі «Інновації в науці та освіті: виклики сучасності» (Варна, 2016).

Публікації. Основні результати дослідження викладено у 31 науковій праці, з яких, 2 монографії, 21 стаття опубліковано у фахових наукових виданнях України, 2 статті у міжнародних фахових наукових виданнях, 6 публікацій за матеріалами міжнародних науково-практичних конференцій та круглого столу.

Структура та обсяг дисертації обумовлена метою і завданнями дослідження. Робота складається зі вступу, шістьох розділів, що включають сімнадцять підрозділів, висновків. Загальний обсяг дисертаційної роботи складає 369 сторінок комп'ютерного тексту. Робота містить два рисунки, список використаних джерел із 583 найменувань та 6 додатків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

Розділ 1 «Загальні засади захисту прав інвесторів у сфері господарювання» складається з чотирьох підрозділів, у яких досліджено поняття та особливості інституту захисту прав інвесторів у сфері господарювання, форми захисту прав інвесторів у сфері господарювання, співвідношення «способів» і «засобів» захисту прав, питання поєднання публічно-правових і приватно-правових інтересів в умовах інституту захисту прав інвесторів у сфері господарювання.

У *підрозділі 1.1 «Поняття і особливості інституту захисту прав інвесторів у сфері господарювання»* представлено аналіз наукової літератури та законодавства України, який продемонстрував відсутність доктринального обґрунтування інституту захисту прав інвесторів у сфері господарювання та його визначення. У дисертації з'ясовано, що розуміється під «захистом прав» та «інститутом права». Аналіз теоретичних напрацювань дозволив запропонувати доктринальне обґрунтування та авторське визначення терміну: «інститут захисту прав інвесторів у сфері господарювання», що дає змогу усунути прогалину в цій сфері. Доведено, що *інститут захисту прав інвесторів у сфері господарювання* – це сукупність взаємопов'язаних матеріальних і процесуальних норм права, що закріплюють форми, способи, засоби за допомогою яких здійснюється попередження правопорушення, відновлювання (визнання) порушених (оспорюваних) прав і законних інтересів інвесторів у сфері господарювання.

Проведений у дисертації теоретичний аналіз дозволив визначити сукупність *особливостей* інституту захисту прав інвесторів у сфері господарювання, а саме:

- 1) містить взаємопов'язані матеріальні та процесуальні норми права;
- 2) включає правовідновнювальну і превентивну (попереджувальну) функції захисту прав;
- 3) об'єднує норми права, які закріплюють форми, способи, засоби захисту прав, а також механізм їх реалізації;
- 4) повинен забезпечити баланс публічно-правових і приватноправових інтересів;
- 5) передбачає захист прав інвесторів, а також їх законних інтересів.

У *підрозділі 1.2 «Поняття та класифікація форм захисту прав інвесторів у сфері господарювання»* зазначено, що форми захисту прав інвесторів у сфері господарювання є елементом юридичної конструкції інституту захисту прав інвесторів у сфері господарювання.

Дослідження демонструє відсутність законодавчого визначення терміна «форма захисту прав інвесторів у сфері господарювання», також немає єдиної думки щодо цього у науковому середовищі. Автором узагальнено наявні нароби теоретиків і практиків, що дозволило запропонувати власне визначення терміна: «форма захисту прав інвесторів у сфері господарювання» – це встановлена законом чи договором процедура, яка, за допомогою способів і засобів захисту прав, забезпечує ефективне попередження правопорушення, відновлювання (визнання) порушених (оспорюваних) прав і законних інтересів інвесторів у сфері господарювання.

Проведене дослідження дозволило автору *класифікувати* форми захисту прав інвесторів у сфері господарювання на три групи за таким критерієм як підстави і порядок використання форм захисту прав інвесторів у сфері господарювання. Перша група: законодавча, яка включає форми захисту прав інвесторів у сфері господарювання, що використовуються на підставі та в порядку, встановленому законодавством, а саме: а) господарсько-

адміністративна, б) судова. Друга група: законодавчо-договірна, яка включає форми захисту прав інвесторів у сфері господарювання, що використовуються у порядку, передбаченому законодавством, але на підставі домовленості сторін, а саме: а) третейський розгляд, б) міжнародний інвестиційний арбітраж, в) претензійний порядок, г) самозахист. Третя група: договірна, яка включає форми захисту прав інвесторів у сфері господарювання, що використовуються в порядку і на підставі домовленості сторін, а саме: а) медіація, б) інші примирливі процедури.

Доведено, що форми захисту прав інвесторів у сфері господарювання, які передбачено в першій і другій групах, тією чи іншою мірою врегульовані чинним законодавством України. Форми захисту прав інвесторів у сфері господарювання третьої групи не заборонені нормами чинного законодавства України, а тому згідно з ч. 5 ст. 55 Конституції України можуть використовуватися інвестором для захисту своїх прав і законних інтересів.

У підрозділі 1.3 «Співвідношення «способів» і «засобів» захисту прав як складових інституту захисту прав інвесторів у сфері господарювання» проаналізовано теоретичні питання взаємозв'язку способів та засобів захисту прав інвесторів.

Відзначено, що для інвесторів однією з проблем є правильний вибір способів та ефективне використання і застосування передбачених законодавством засобів захисту прав інвесторів. Запропоновано, що *способи захисту прав інвесторів у сфері господарювання* – це передбачені загальним і спеціальним законодавством, а також договором заходи для попередження правопорушення, відновлення (визнання) порушених (оспорюваних) прав і законних інтересів інвесторів у сфері господарювання, правовим інструментом для реалізації яких є засоби захисту прав.

Доведено, що форми, способи, засоби є складовими інституту захисту прав інвесторів у сфері господарювання. В рамках передбачених форм захисту прав інвесторів у сфері господарювання можуть використовуватися як один, так і декілька способів захисту прав інвесторів.

Узагальнюючи дослідження щодо форм, способів, засобів захисту прав інвесторів у сфері господарювання розроблено та доктринально обґрунтовано взаємозв'язок та класифікація складових інституту захисту прав інвесторів у сфері господарювання.

У підрозділі 1.4 «Поєднання публічно-правових і приватно-правових інтересів як особливість інституту захисту прав інвесторів у сфері господарювання» проведено аналіз співвідношення публічних та приватних інтересів в умовах інституту захисту прав інвесторів у сфері господарювання, що дозволило стверджувати наступне: інститут захисту прав інвесторів у сфері господарювання покликаний задовольнити інтереси як держави в цілому, так й інвесторів, тобто як публічні, так і приватні інтереси; у правовідносинах, що виникають при реалізації інвестором права на захист поєднується волевиявлення держави (публічно-правовий інтерес) і волевиявлення інвестора (приватноправовий інтерес); інститут захисту прав інвесторів у сфері

господарювання, будучи частиною інвестиційних відносин, включає в себе норми публічно-правового і приватноправового характеру, баланс яких покликаний забезпечити ефективний захист прав інвесторів у сфері господарювання.

Запропоновано *принципи* модернізації законодавства України щодо забезпечення балансу приватного та публічного інтересів в умовах інституту захисту прав інвесторів у сфері господарювання, які передбачають: 1) юридичне визнання; 2) гарантії державного захисту; 3) поєднання відображення потреб держави та інвестора; 4) законодавче забезпечення; 5) обов'язковість закріплення механізму реалізації захисту прав інвесторів; 6) стабільність законодавства і механізму його реалізації.

Розділ 2 «Інвестиційні господарські відносини в механізмі правового регулювання» складається з трьох підрозділів, в яких досліджено генезу законодавства щодо захисту прав інвесторів у сфері господарювання, права та законні інтереси інвесторів у сфері господарювання, способи захисту прав інвесторів передбачені інвестиційним законодавством України.

У *підрозділі 2.1 «Генеза законодавства щодо захисту прав інвесторів у сфері господарювання»* здійснено генезис інвестиційного законодавства України, який продемонстрував відсутність цілісної і взаємоузгодженої системи захисту прав інвесторів у сфері господарювання.

Проаналізовано ГК, закони України: «Про інвестиційну діяльність», «Про захист іноземних інвестицій», «Про режим іноземного інвестування» та інші нормативно-правові акти, що регулюють питання захисту прав інвесторів. Виявлено, що діючі норми права не відповідають реаліям сьогодення в частині захисту прав іноземних інвесторів, що негативно відображається на іноземному інвесторі, який повинен замість єдиного документа вивчати величезний масив норм права. Для вирішення цієї проблеми доцільно в Законі України «Про інвестиційну діяльність» передбачити норми права для захисту прав і законних інтересів як іноземних, так і українських інвесторів, а в ГК необхідно кодифікувати норми права, які регулюють загальні питання щодо захисту прав і законних інтересів іноземних та національних інвесторів.

Проведений аналіз дозволив запропонувати *періодизацію* законодавства, яке регулює питання захисту прав інвесторів. Встановлено, що:

Перший період – з 1991 по 1992 рр. характеризувався прийняттям законів України «Про інвестиційну діяльність», «Про захист іноземних інвестицій», які стали першими нормативно-правовими актами незалежної України, що визначили політику держави щодо захисту прав і законних інтересів інвесторів. У цей період відбувається становлення інвестиційного законодавства України, яке включає інститут захисту прав інвесторів.

Другий період – з 1992 по 1996 р. характеризувався прийняттям: в 1992 р. Закону України «Про іноземні інвестиції», який надавав пільги іноземним інвесторам; в 1993 р. Декрету КМ «Про режим іноземного інвестування», який ці пільги частково скасував; в 1996 р. Закону України

«Про режим іноземного інвестування». Цей період ознаменувався постійними спробами інвесторів реалізувати на практиці способи захисту прав інвесторів, що були передбачені Законом України «Про іноземні інвестиції».

Третій період – з 1996 по 2005 рр. характеризувався активізацією створення СЕЗ і ТПР, а також вступом у законну силу ГК, який передбачив способи захисту прав іноземних інвесторів.

Четвертий період – з 2005 по середину 2016 р. характеризувався відміною у 2005 р. пільг й гарантій для суб'єктів спеціального режиму господарювання. Цей безпрецедентний випадок відміни гарантій захисту прав інвесторів негативно відбився на інвестиційному іміджі України.

П'ятий період – з середини 2016 р. по теперішній час характеризується тим, що 2 червня 2016 р. було прийнято зміни до Конституції України в частині правосуддя, закони України «Про судоустрій і статус суддів», «Про виконавче провадження», якими закріплено нову систему судоустрою в Україні.

У *підрозділі 2.2 «Права та законні інтереси інвесторів у сфері господарювання»* зазначено, що носіями інвестиційних прав і законних інтересів у сфері господарювання є наділені компетенцією суб'єкти, які здійснюють інвестиційну діяльність у встановленому законом порядку.

Відзначено, що відповідно до ч. 1 ст. 7 Закону України «Про інвестиційну діяльність» усі суб'єкти інвестиційної діяльності незалежно від форм власності та господарювання мають рівні права щодо здійснення інвестиційної діяльності.

Встановлено, що уявлення про загальні права інвесторів у сфері господарювання дає ч. 2 ст. 7 Закону України «Про інвестиційну діяльність», ст. 391, 392 ГК, ст. 19, 21, 23, 26 Закону України «Про режим іноземного інвестування». Проте низка спеціальних законів також передбачає права інвесторів у той чи інший сфері.

Класифіковано права інвесторів у сфері господарювання на основні права, тобто ті, що закріплено для всіх інвесторів загальними нормами інвестиційного законодавства (ГК України, законами України «Про інвестиційну діяльність», «Про режим іноземних інвестицій») та додаткові права, тобто ті, які додатково до основних надаються певним видам інвесторів згідно зі спеціальним законодавством у тій чи іншій сфері інвестування (покупці, вкладники, кредитори, права яких закріплено: ГК, ЦК; концесіонери, права яких передбачено Законом України «Про концесії»; землевласники, права яких встановлено ЗК і т. п.).

У *підрозділі 2.3 «Способи захисту прав інвесторів передбачені інвестиційним законодавством України»* виділено загальні та спеціальні способи захисту прав інвесторів. Загальні способи передбачені нормами господарського законодавства і детально були проаналізовано у параграфі 1.3 цього дослідження. Спеціальні способи поділяються на законодавчі, тобто ті, що встановлені інвестиційним законодавством, та договірні, тобто ті, що встановлені договорами, а саме: міжнародними багатосторонніми

конвенціями; двосторонніми угодами про взаємний захист інвестицій; інвестиційними контрактами (договорами).

Відмічено, що спеціальні способи захисту прав інвесторів знаходяться в розрізних джерелах, а це має негативні наслідки в процесі практичного застосування, закріплених законодавцем форм і способів захисту прав інвесторів.

Запропоновано в спеціальному інвестиційному законодавстві, в одній статті, перерахувати форми і спеціальні способи захисту прав інвесторів, які передбачено спеціальним законодавством України. У зв'язку із зазначеним ст. 19 Закону України «Про інвестиційну діяльність» пропонується викласти в наступній редакції: «Форма захисту прав інвесторів – це встановлена законом чи договором процедура, яка, за допомогою способів і засобів захисту прав, забезпечує ефективне попередження правопорушення, відновлювання (визнання) порушених (оспорюваних) прав і законних інтересів інвесторів. Інвестори можуть захищати свої права і законні інтереси за допомогою наступних форм захисту прав інвесторів: законодавча, яка включає господарсько-адміністративну і судову; законодавчо-договірна, яка включає третейський розгляд, інвестиційний міжнародний арбітраж, претензійний порядок і самозахист; договірна, яка включає медіацію та інші примирливі процедури. Способи захисту прав інвесторів – це передбачені загальним і спеціальним законодавством, а також договором заходи для попередження правопорушення, відновлення (визнання) порушених (оспорюваних) прав і законних інтересів інвесторів у сфері господарювання, правовим інструментом для реалізації яких є засоби захисту прав. Інвестори можуть захищати свої права і законні інтереси загальними способами, що передбачені господарським законодавством, а також спеціальними способами, які передбачено цією статтею та міжнародними багатосторонніми конвенціями, двосторонніми угодами про взаємний захист інвестицій, інвестиційними контрактами (договорами). Спеціальними способами захисту прав і законних інтересів інвесторів є: 1) державні гарантії стабільності законодавства, які включають державні гарантії стабільності умов здійснення інвестиційної діяльності та державні гарантії захисту інвестицій при зміні законодавства про інвестиції; 2) державні гарантії невторчання в діяльність суб'єктів інвестиційної діяльності державних органів та їх посадових осіб, які включають державні гарантії додержання прав і законних інтересів суб'єктів інвестиційної діяльності та державні гарантії щодо примусового вилучення, а також від незаконних дій органів влади і їх посадових осіб; 3) державні гарантії відшкодування збитків інвесторам, які включають державні гарантії компенсації та відшкодування збитків інвесторам завданих їм незаконними діями чи бездіяльністю органів державної влади або органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб та державні гарантії відшкодування збитків інвесторам завданих їм у разі прийняття державними або іншими органами актів, що порушують права інвесторів; 4) державні гарантії використання доходів від інвестицій, які включають державні гарантії при припиненні

інвестиційної діяльності та державні гарантії переказу прибутків і використання доходів від іноземних інвестицій; 5) страхування інвестицій».

Розділ 3 «Теоретико-правові засади законодавчої форми захисту прав інвесторів у сфері господарювання» складається з двох підрозділів, присвячених законодавчій формі захисту прав інвесторів у сфері господарювання, яка поділяється на господарсько-адміністративну і судову.

У *підрозділі 3.1 «Господарсько-адміністративна форма захисту прав інвесторів у сфері господарювання: теоретико-правові питання»* передбачено, що для захисту прав та законних інтересів інвесторів при здійсненні господарювання законодавство України встановлює строго врегульовані адміністративні процедури. Запропоновано дану форму захисту прав та законних інтересів інвесторів назвати господарсько-адміністративною, що відображає її сутність, а саме: захист прав та законних інтересів інвесторів у сфері господарювання шляхом звернення до адміністративних органів держави. Проведене дослідження нормативно-правових актів, які регулюють господарсько-адміністративну форму захисту прав інвесторів у сфері господарювання, демонструє, що така форма захисту прав є досудовим порядком захисту прав і законних інтересів інвесторів. При застосуванні господарсько-адміністративної форми захисту прав інвесторів у сфері господарювання законодавець не передбачає як обов'язкову умову домовленість сторін, тобто досить волевиявлення інвестора.

Доведено, що *господарсько-адміністративна форма захисту прав інвесторів у сфері господарювання* має такі різновиди: а) звернення до органів державної влади та місцевого самоврядування для реалізації своїх прав, а саме до: Президента України, Кабінету Міністрів, міністерств та інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування; б) звернення до контролюючих органів держави за консультацією; в) оскарження рішень, дій (бездіяльності) контролюючих органів.

У *підрозділі 3.2 «Теоретичні засади та правове регулювання судової форми захисту прав інвесторів у сфері господарювання»* три підпункту, в яких досліджено загальні засади, підвідомчість спорів та поняття судового захисту прав інвесторів у сфері господарювання.

У *підпункті 3.2.1 «Загальні засади судової форми захисту прав інвесторів у сфері господарювання»* зазначено, що судовий захист прав інвесторів у сфері господарювання є універсальною формою, що проявляється в можливості захисту за її допомогою будь-яких прав та інтересів. Крім того, універсальність судової форми обумовлює її пріоритетність над іншими формами, адже вона може мати місце і після застосування інших позасудових форм вирішення конфлікту. Для судової форми захисту прав інвесторів у сфері господарювання характерним є тісний зв'язок з позовною вимогою, що є тим інструментом, засобом, який дозволяє реалізувати на практиці можливість захисту прав та законних інтересів інвесторів у судовому порядку.

У підпункті 3.2.2 «Підвідомчість спорів щодо захисту прав інвесторів у сфері господарювання» зазначено, що підвідомчість є передумовою права на звернення суб'єкта господарювання до суду.

Встановлено, що різноманітність і численність спорів свідчить про необхідність спеціалізації судових органів, розмежування їх компетенції щоб забезпечити кваліфіковане, доступне судочинство, а також зручне для осіб, що беруть участь у ньому.

Доведено, що питання оптимізації підходів до розмежування підвідомчості адміністративних і господарських судів мають яскраво виражену актуальність і вимагають швидкого вирішення. Пропонується для розмежування підвідомчості між господарськими і адміністративними судами внести відповідні зміни до ГПК і КАСУ, де передбачити використання у сукупності об'єктивного критерію (характер спірного правовідношення і зміст справи) і суб'єктивного критерію (суб'єктний склад). Причому суб'єктивний критерій хоча і повинен використовуватися, але як допоміжний.

У підпункті 3.2.3 «Поняття судового захисту прав інвесторів у сфері господарювання» зроблено акцент на доцільності захищати не тільки права, а й законні інтереси інвесторів. Автор пропонує під законним інтересом інвестора розуміти відбите в об'єктивному праві або яке впливає з його загального сенсу (що не суперечить йому) прагнення інвестора до досягнення економічних і соціальних результатів, які є об'єктом захисту, в тому числі у судовому порядку, з боку держави.

Запропоновано під судовим захистом прав інвесторів у сфері господарювання розуміти здійснювану відповідно до встановленої підвідомчості й підсудності діяльність судових органів, спрямовану на запобігання правопорушенню, відновлення (визнання) порушених (оспорюваних) прав і законних інтересів інвесторів шляхом відкритого, справедливого і швидкого розгляду даної категорії спорів.

Розділ 4 «Теоретико-правові засади законодавчо-договірної форми захисту прав інвесторів у сфері господарювання» складається з чотирьох підрозділів, присвячених законодавчо-договірній формі захисту прав інвесторів у сфері господарювання, різновидами якої є: третейський розгляд; інвестиційний міжнародний арбітраж; претензійний порядок; самозахист.

У підрозділі 4.1 «Третейський розгляд як форма захисту прав інвесторів у сфері господарювання» зазначено, що можливість застосування такої форми захисту прав інвесторів як третейський розгляд передбачена інвестиційним законодавством України. Існуюча модель третейського судочинства як досудової правової процедури дозволяє інвестору, до звернення до суду, вирішити існуючі розбіжності з контрагентом.

Зазначено, що важливим є питання визначення співвідношення термінів «міжнародний комерційний арбітраж» та «третейський суд». Запропоновано в законодавстві України чітко відобразити, що міжнародний комерційний арбітраж і третейський суд є різновидами третейського розгляду як

законодавчо-договірної форми захисту прав інвесторів у сфері господарювання.

Обґрунтовано доцільність законодавчо передбачати, що рішення третейського суду є обов'язковим для виконання і закріпити цю норму права у ст. 55 Закону України «Про третейські суди». Доведено, що законодавство України надає можливість оскаржити рішення міжнародного комерційного арбітражу шляхом звернення з відповідним клопотанням до суду, однак передбачає деякі обмеження. Запропоновано законодавчо закріпити дієвий механізм оскарження рішення міжнародного комерційного арбітражу. Це дозволить розглядати інститут міжнародного комерційного арбітражу як реально діючий інститут, що є альтернативним суду, та який здатний вирішувати господарські спори, що виникають при здійсненні інвестиційної діяльності.

У *підрозділі 4.2 «Міжнародний інвестиційний арбітраж як форма захисту прав інвесторів у сфері господарювання»* вказано, що *міжнародний інвестиційний арбітраж* є законодавчо-договірною формою захисту прав інвесторів у сфері господарювання.

Встановлено, що порядок застосування цієї форми захисту прав передбачено інвестиційним законодавством України, а також нормами міжнародних договорів, які є невід'ємною частиною національного законодавства України, проте застосовується ця норма на підставі тільки письмової заяви сторін.

Відмічено, що одним з основних документів для вирішення інвестиційних спорів на міжнародному рівні є Вашингтонська конвенція «Про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами» 1965 р. Виключною сферою дії цього акту є інвестиційні спори, які виникають між інвестором і урядом приймаючої країни з приводу тлумачення угод про введення капіталовкладень або націоналізації майна, пов'язаного із здійсненням інвестицій.

Обґрунтовано комплексний характер інвестиційних спорів, які може розглядати міжнародний інвестиційний арбітраж: а) сторонами в спорі виступають держава, яка приймає інвестиції, й іноземний інвестор; б) причиною виникнення спору може бути як порушення національного права, так й порушення міжнародного договору; в) для вирішення спору може застосовуватися як національне право держави, яка приймає інвестиції, так і норми міжнародного права. Тому міжнародний інвестиційний арбітраж має приватно-публічну основу.

Доведено, що механізм виконання рішень міжнародного інвестиційного арбітражу є недостатньо ефективним та таким, що потребує модернізації для усунення теоретичних недоробок та проблем, що виявлено в процесі практичної реалізації встановленого механізму виконання рішень міжнародного інвестиційного арбітражу.

У *підрозділі 4.3 «Претензійний порядок як форма захисту прав інвесторів у сфері господарювання»* зазначено, що проведений аналіз дозволяє

розглядати господарсько-адміністративну форму захисту прав інвесторів у сфері господарювання, третейський розгляд і претензійну процедуру як різновиди досудового порядку розгляду господарських спорів інвесторів.

Запропоновано у ст. 5 ГПК України закріпити, що сторони застосовують заходи досудового врегулювання господарського спору у наступних формах захисту прав: господарсько-адміністративний, третейського розгляду, претензійному порядку або в інших формах захисту прав, які передбачено законодавством України. Проте господарсько-адміністративна форма захисту прав передбачає: звернення до державних органів та органів місцевого самоврядування для реалізації своїх прав (звернення до: Президента України, Кабінету Міністрів, міністерств та інших державних органів, органів місцевого самоврядування); звернення до контролюючих органів держави за консультацією; оскарження рішень, дій (бездіяльності) контролюючих органів. Для застосування господарсько-адміністративної форми захисту прав достатньо волевиявлення суб'єкта господарювання, інвестора. Сторони застосовують претензійний порядок врегулювання господарського спору за домовленістю між собою. Порядок застосування третейського розгляду визначається спеціальним законодавством України.

У *підрозділі 4.4 «Самозахист як форма захисту прав інвесторів у сфері господарювання»* вказано, що місце самозахисту прав інвесторів у сфері господарювання в системі форм захисту прав інвесторів є невизначеним, так як залишився поза увагою вчених і практиків.

Пропонується закріпити у законодавстві, що *самозахист прав інвесторів у сфері господарювання* – це форма захисту прав, яка дозволяє інвестору самостійно, без звернення до юрисдикційних органів, за допомогою способів та засобів, передбачених або не заборонених законодавством України, договором та моральними засадами суспільства, попередити або припинити правопорушення, а також відновити (визнати) порушені (оспорювані) права і законні інтереси інвесторів у сфері господарювання.

Виокремлено критерії самозахисту прав інвесторів у сфері господарювання, а саме: це форма захисту прав і законних інтересів інвесторів у сфері господарювання; захист здійснюється самостійно інвестором без звернення до юрисдикційних органів; дозволяє використовувати способи та засоби, передбачені або не заборонені законодавством України, договором та моральними засадами суспільства; попереджує, припиняє правопорушення, а також відновлює (визнає) порушені (оспорювані) права і законні інтереси інвесторів у сфері господарювання.

Запропоновано дві групи *способів самозахисту* прав інвесторів у сфері господарювання. Перша група включає способи самозахисту, що застосовуються суб'єктами господарювання для захисту прав і законних інтересів: оперативно-господарські санкції, вимога припинити незаконні дії посадових осіб державних органів, висновок експерта та інші. Друга група включає способи самозахисту, притаманні виключно для захисту прав інвесторів у сфері господарювання, наприклад, страхування інвестицій.

Розділ 5 «Теоретико-правові засади договірної форми захисту прав інвесторів у сфері господарювання» складається з двох підрозділів, в яких досліджено договірну форму захисту прав інвесторів у сфері господарювання, різновидами якої є: медіація та інші примирливі процедури.

У *підрозділі 5.1 «Медіація як форма захисту прав інвесторів у сфері господарювання»* виокремлено відмінні особливості медіації від судового, арбітражного і третейського процесів, а саме: а) під час медіації сторони доходять згоди самі, тобто медіатор не приймає рішення за них, на відміну від судового, арбітражного або третейського розгляду, де рішення приймається суддею, арбітром або третейським суддею; б) процес медіації менш витратний порівняно з витратами сторін на вирішення спору в суді, арбітражному або третейському суді; в) медіація може застосовуватися до, після або паралельно із судовим, арбітражним або третейським розглядом; г) процес медіації є менш формалізованим, тобто не потребує підготовки і надання значної кількості документів, строгого дотримання процесуальних норм.

Обґрунтовано, що *медіація як форма захисту прав інвесторів у сфері господарювання* – це договірна, конфіденційна, неюрисдикційна форма захисту прав інвесторів у сфері господарювання, що реалізується за допомогою незалежної сторони – медіатора, який має довіру всіх сторін конфлікту, володіє нормами українського й міжнародного права та сприяє досягненню швидкої, самостійної, добровільної згоди між сторонами конфлікту, що закріплюється відповідним юридичним документом (угодою).

Доведено, що інститут медіації в Україні ще не набув належної популярності серед господарюючих суб'єктів, а також відсутній спеціальний законодавчий акт, який регулює інститут медіації в Україні.

У *підрозділі 5.2 «Інші примирливі процедури як форма захисту прав інвесторів у сфері господарювання»* запропоновано примирливі процедури, що використовуються для захисту прав інвесторів у сфері господарювання розділити на дві групи. Перша група – це процедури примирення, що передбачають участь третьої особи, яка допомагає вирішити конфлікт. До цієї групи відносяться: медіація, консиліація, посередництво, міні-розгляд і т. п. Друга група – це процедури, які передбачають самостійне вирішення спору сторонами, без участі третіх осіб. До цієї групи відносяться трансакція, переговори і т. п. Яскравим представником першої групи є медіація, а другої групи переговори, тобто спосіб вирішення наявного правового спору сторонами самостійно без участі будь-яких третіх осіб.

Доведено, що основними рисами примирливих процедур як форми захисту прав інвесторів у сфері господарювання є, те що примирливі процедури: спрямовані на мирне врегулювання інвестиційного спору, тобто сторони вчиняють дії, спрямовані на пошук взаємоприйнятних рішень; можливі лише при добровільному волевиявленні сторін інвестиційного спору; можливо застосувати на будь-якій стадії розгляду інвестиційного спору, тобто до, в процесі або після судового розгляду; дозволяють оперативно вирішувати інвестиційні спори.

Зазначено, що примирливі процедури не знайшли широкого застосування в Україні тому, що відсутнє належне законодавче регулювання, у зв'язку з цим суб'єкт публічних відносин може відмовитися від вирішення публічно-правового спору за допомогою примирливих процедур за формальними підставами, а також відсутні публічно-правові наслідки угод, досягнутих як результат примирення.

Розділ 6 «Модернізація інституту захисту прав інвесторів у сфері господарювання» складається з двох підрозділів, в яких розглянуто питання забезпечення ефективності адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу (ЄС) в сфері захисту прав інвесторів, а також запропоновано поняття та напрями модернізації інституту захисту прав інвесторів у сфері господарювання.

У підрозділі 6.1 «Забезпечення ефективності адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу в сфері захисту прав інвесторів» зазначено, що в науковій літературі крім терміну «адаптація» використовуються інші терміни для позначення процесу приведення українського законодавства у відповідність до законодавства ЄС. Зокрема, деякі науковці використовують терміни: «гармонізація», «імплементация». На думку автора, найбільш чітко відображає процес, що досліджується саме термін «адаптація».

Обґрунтовано доцільність забезпечити правову ефективність адаптації законодавства України до законодавства ЄС. Запропоновано розуміти під *ефективністю адаптації законодавства України до законодавства ЄС у сфері захисту прав інвесторів* позитивне відображення відносин між фактично досягнутим результатом і тією метою, на досягнення якої направлено процес адаптації у сфері захисту прав інвесторів.

Проведене дослідження дозволяє зазначити, що ефективність адаптації законодавства України до законодавства ЄС у сфері захисту прав інвесторів, залежить від ряду факторів. По-перше, від визначеності точного змісту актів Євросоюзу, з якими потрібно адаптувати українське законодавство щодо захисту прав інвесторів. На сьогодні не має чітко визначених норм права щодо захисту прав інвесторів, які потребують адаптації до законодавства України. Це є перешкодою для ефективної адаптації законодавства України до законодавства ЄС у сфері захисту прав інвесторів. Тому на законодавчому рівні потрібно чітко визначити ті напрями, у сфері захисту прав інвесторів, які потребують адаптації для забезпечення ефективності цього процесу. По-друге, від якості правових актів, які будуть діяти після адаптування законодавства України. Рада ЄС прийняла спеціальне рішення з приводу правил підготовки, за якими правовий акт має бути: чітким, не двозначним, без надмірного застосування скорочень, не містити жаргонних висловів, надто довгих фраз, незрозумілих посилань на інші тексти, ускладнень, що ускладнюють його читання. По-третє, від врахування особливостей політичних, економічних, правових, судових процесів, які мають місце в Україні. По-четверте, від формування правової свідомості суб'єктів господарювання, інвесторів відповідно до основних засад європейського права.

При врахуванні, в процесі адаптації законодавства України до законодавства ЄС у сфері захисту прав інвесторів, вищезазначених факторів може бути досягнута ефективність цього процесу.

У *підрозділі 6.2 «Поняття та напрями модернізації інституту захисту прав інвесторів у сфері господарювання»* стверджується, що законодавство, яке регулює питання захисту прав інвесторів у сфері господарювання є недосконалим та не сприяє надходженню інвестицій.

Обґрунтовано, що *модернізація інституту захисту прав інвесторів у сфері господарювання* – це сукупність заходів, пов'язаних із вдосконаленням матеріальних та процесуальних норм права, що охоплює інститут захисту прав інвесторів у сфері господарювання, які направлено на підвищення ефективності цього інституту в новітніх умовах розвитку економіки держави.

У роботі виділено наступні напрями модернізації інституту захисту прав інвесторів у сфері господарювання: 1) забезпечити ефективність адаптації національного законодавства до європейського в сфері захисту прав інвесторів; 2) забезпечити широкий спектр можливостей для інвесторів при виборі форм, способів, засобів захисту їх прав і законних інтересів; 3) створити чіткий механізм реалізації норм права щодо захисту прав і законних інтересів інвесторів з урахуванням політичних, соціальних та економічних цілей держави; 4) забезпечити стабільність матеріальних і процесуальних норм права, які охоплює інститут захисту прав інвесторів у сфері господарювання, встановити відповідальність для суб'єктів законотворчості, які порушують принцип стабільності законодавства; 5) виключити суперечності, невідповідності один одному норм права, які охоплює інститут захисту прав інвесторів у сфері господарювання; 6) забезпечити систематизацію всіх нормативно-правових актів у сфері захисту прав інвесторів, що дозволить узагальнити цей перелік та виявити недоцільні та застарілі норми права; 7) забезпечити оптимальне співвідношення законів і підзаконних нормативно-правових актів у сфері захисту прав інвесторів; 8) використовувати «пакетний» принцип підготовки нормативно-правових актів при одночасному зменшенні кількості норм відсилань у самих нормативно-правових актах, скоротити до мінімуму кількість відсильних норм права, що дозволить їх якіснішому застосуванню на практиці; 9) забезпечити реальні, а не декларативні норми права, що гарантують виконання судового рішення про захист прав і законних інтересів інвесторів; 10) забезпечити розумний баланс публічних і приватних інтересів у процесі встановлення матеріальних і процесуальних норм права щодо захисту прав і законних інтересів інвесторів у сфері господарювання. Необхідно широке запровадження проектів нормативно-правових актів на засадах державно-приватного партнерства.

Доведено, що практичне виконання всіх зазначених напрямів дозволить модернізувати інститут захисту прав інвесторів у сфері господарювання й забезпечити новітній рівень захисту прав інвесторів. Успішне здійснення модернізації інституту захисту прав інвесторів у сфері господарювання допоможе радикально збільшити обсяг інвестицій.

ВИСНОВКИ

У дисертації запропоновано нове розв'язання наукової проблеми, що полягає в розробленні концептуальних та методологічних засад інституту захисту прав інвесторів у сфері господарювання.

За результатами проведеного дослідження викладено найважливіші наукові результати, отримані дисертантом, зокрема:

1. Розроблено та доктринально обґрунтовано юридичну конструкцію інституту захисту прав інвесторів у сфері господарювання, що дозволило запропонувати визначення цього інституту, взаємозв'язок, класифікацію його складових, а також напрями модернізації.

2. Запропоновано, що інститут захисту прав інвесторів у сфері господарювання – це сукупність взаємопов'язаних матеріальних і процесуальних норм права, що закріплюють форми, способи, засоби, за допомогою яких здійснюється попередження правопорушення, відновлювання (визнання) порушених (оспорюваних) прав і законних інтересів інвесторів у сфері господарювання.

3. Виокремлена сукупність особливостей інституту захисту прав інвесторів у сфері господарювання, а саме: містить взаємопов'язані матеріальні та процесуальні норми права; включає правовідновнювальну і превентивну (попереджувальну) функції захисту прав; об'єднує норми права, які закріплюють форми, способи, засоби захисту прав, а також механізм їх реалізації; повинен забезпечити баланс публічно-правових і приватноправових інтересів; передбачає захист прав інвесторів, а також їх законних інтересів.

4. Класифіковано форми захисту прав інвесторів у сфері господарювання на три групи за таким критерієм як підстави і порядок використання форм захисту прав інвесторів. Перша група: законодавча, яка включає форми захисту прав інвесторів, що використовуються на підставі та в порядку, встановлених законодавством, а саме: а) господарсько-адміністративна, б) судова; друга група: законодавчо-договірна, яка включає форми захисту прав інвесторів, що використовуються у порядку, передбаченому законодавством, але на підставі домовленості сторін, а саме: а) третейський розгляд, б) інвестиційний міжнародний арбітраж, в) претензійний порядок, г) самозахист; третя група: договірна, яка включає форми захисту прав інвесторів, що використовуються в порядку і на підставі домовленості сторін, а саме: а) медіація, б) інші примирливі процедури.

5. Запропоновано визначити, що способи захисту прав інвесторів у сфері господарювання – це передбачені загальним і спеціальним законодавством, а також договором заходи для попередження правопорушення, відновлення (визнання) порушених (оспорюваних) прав і законних інтересів інвесторів у сфері господарювання, правовим інструментом для реалізації яких є засоби захисту прав.

6. Проведена періодизація законодавства, яке регулює питання захисту прав інвесторів, а саме: перший період – з 1991 р. по 1992 р. У цей період відбувається становлення інвестиційного законодавства України, яке включає інститут захисту прав інвесторів; другий період – з 1992 р. по 1996 р. Цей період ознаменувався постійними спробами інвесторів реалізувати на практиці способи захисту прав інвесторів, що були передбачені Законом України «Про іноземні інвестиції»; третій період – з 1996 р. по 2005 р. У цей період активізувалося створення СЕЗ і ТПП, а також з 01.01.2004 р. вступив у законну силу ГК, який передбачив способи захисту прав іноземних інвесторів; четвертий період – з 2005 р. по середину 2016 р. У цей період були відмінені не тільки пільги для суб'єктів спеціального режиму господарювання, а й гарантії захисту прав інвесторів, які було встановлено законодавством про спеціальний режим господарювання; п'ятий період – з середини 2016 р. по теперішній час. У цей період прийнято зміни до Конституції України та низки законодавчих актів, якими закріплено нову систему судустрою в Україні.

7. Спеціальні способи захисту прав інвесторів знаходяться в розрізних джерелах, а це має негативні наслідки в процесі практичного застосування закріплених законодавцем форм і способів захисту прав інвесторів. Тому в спеціальному інвестиційному законодавстві, в одній статті, доцільно перерахувати форми і спеціальні способи захисту прав інвесторів, які передбачено спеціальним законодавством України.

8. Проведена класифікація прав інвесторів на основні права, тобто ті права, що закріплено для всіх інвесторів загальними нормами інвестиційного законодавства та додаткові права, тобто ті права, які додатково до основних надаються певним видам інвесторів згідно зі спеціальним законодавством у той чи іншій сфері інвестування.

9. Виокремлено такі різновиди господарсько-адміністративної форми захисту прав інвесторів: а) звернення до органів державної влади та місцевого самоврядування для реалізації своїх прав, а саме до: Президента України, Кабінету Міністрів, міністерств та інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування; б) звернення до контролюючих органів держави за консультацією; в) оскарження рішень, дій (бездіяльності) контролюючих органів.

10. Обґрунтовано доцільність в законодавстві України чітко відобразити, що міжнародний комерційний арбітраж і третейський суд є різновидами третейського розгляду.

11. Встановлено доцільність, у ст. 55 Закону України «Про третейські суди», передбачити, що рішення третейського суду є обов'язковим для виконання.

12. Запропоновано вирішення питання виплати компенсації інвестору шляхом включення до Закону України «Про інвестиційну діяльність» норми права, яка повинна закріпити, що посадова особа, яка відмовила інвестору в практичній реалізації державної гарантії захисту прав інвесторів, закріплений

законодавством України, має відшкодувати збитки інвестору в повному обсязі, якщо відмову буде визнано незаконною рішенням суду.

13. Запропоновано розглядати господарсько-адміністративну форму захисту прав інвесторів у сфері господарювання, третейський розгляд і претензійну процедуру як різновиди досудового порядку розгляду господарських спорів інвесторів.

14. Обґрунтовано, що міжнародний інвестиційний арбітраж має приватно-публічну основу, а його механізм виконання рішень є недостатньо ефективним та таким, що потребує модернізації для усунення теоретичних недоробок та проблем, що виявлено в процесі практичної реалізації.

15. Визначено, що самозахист прав інвесторів у сфері господарювання – це форма захисту прав, яка дозволяє інвестору самостійно, без звернення до юрисдикційних органів, за допомогою способів та засобів, передбачених або не заборонених законодавством України, договором та моральними засадами суспільства, попередити або припинити правопорушення, а також відновити (визнати) порушені (оспорювані) права і законні інтереси інвесторів у сфері господарювання.

16. Обґрунтовано поділ примирливих процедур, що використовуються для захисту прав інвесторів у сфері господарювання, на дві групи, а саме процедури: які передбачають участь третьої особи, що допомагає вирішити конфлікт та які передбачають самостійне вирішення спору сторонами, без участі третіх осіб.

17. Запропоновано, що медіація як форма захисту прав інвесторів у сфері господарювання – це договірна, конфіденційна, неюрисдикційна форма захисту прав інвесторів у сфері господарювання, що реалізується за допомогою незалежної сторони – медіатора, який має довіру всіх сторін конфлікту, володіє нормами українського й міжнародного права та сприяє досягненню швидкої, самостійної, добровільної згоди між сторонами конфлікту, що закріплюється відповідним юридичним документом (угодою).

18. У роботі пропонується, що ефективність адаптації законодавства України до законодавства ЄС у сфері захисту прав інвесторів це позитивне відображення відносин між фактично досягнутим результатом і тією метою, на досягнення якої направлено процес адаптації у сфері захисту прав інвесторів.

19. Сформульовано фактори, від яких залежить ефективність адаптації законодавства України до законодавства ЄС у сфері захисту прав інвесторів (визначеність точного змісту актів Євросоюзу, з якими потрібно адаптувати українське законодавство щодо захисту прав інвесторів; якість правових актів, які будуть діяти після адаптування законодавства України; врахування особливостей політичних, економічних, правових, судових процесів, які мають місце в Україні; формування правової свідомості посадових осіб суб'єктів господарювання, інвесторів відповідно до основних засад європейського права).

20. Запропоновано, що модернізація інституту захисту прав інвесторів у сфері господарювання це сукупність заходів пов'язаних із вдосконаленням матеріальних та процесуальних норм права, що охоплює інститут захисту прав інвесторів у сфері господарювання, які направлено на підвищення ефективності цього інституту в новітніх умовах розвитку економіки держави.

21. Виділено напрями модернізації інституту захисту прав інвесторів у сфері господарювання, які дозволять забезпечити привабливість інвестиційного іміджу України.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії

1. Хрімлі О.Г. Захист прав інвесторів у сфері господарювання: теоретико-правовий аспект: моногр. / О.Г. Хрімлі; НАН України. Ін-т економіко-правових досліджень. – К.: Юрінком Інтер, 2016. – 320 с.

2. Хрімлі О.Г. Судовий захист прав суб'єктів підприємництва: теоретичні та практичні аспекти: моногр. / О.Р. Зельдіна, О.Г. Хрімлі; НАН України. Ін-т економіко-правових досліджень. – К.: Юрінком Інтер, 2015. – 176 с. (*Особистий внесок: досліджено теоретичні аспекти судового захисту прав суб'єктів підприємництва*).

Статті у наукових фахових виданнях

3. Хрімлі О.Г. Теоретико-правовий аналіз поняття судового захисту прав і законних інтересів суб'єктів підприємництва / О.Г. Хрімлі // Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія: право. – 2013. – Вип. 2. – С. 82–88.

4. Хрімлі О.Г. Особливості захисту прав і законних інтересів суб'єктів підприємництва у зарубіжних країнах / О.Г. Хрімлі // Науковий вісник Академії муніципального управління: збірник наукових праць. Серія: право. – 2014. – Вип. 1. – С. 172–176.

5. Хрімлі О.Г. Поняття і напрями модернізації законодавства про судовий захист прав суб'єктів підприємництва / О.Р. Зельдіна, О.Г. Хрімлі // Право України. – 2015. – № 8. – С. 120–128. (*Особистий внесок: запропоновано напрями модернізації законодавства про судовий захист прав суб'єктів підприємництва*).

6. Хрімлі О.Г. Форми захисту прав інвесторів: поняття і класифікація / О.Г. Хрімлі // Юридика Україна. – 2015. – № 10–12. – С. 98–102.

7. Хрімлі О.Г. Класифікація способів захисту прав інвесторів / О.Г. Хрімлі // Юридика Україна. – 2016. – № 1–2. – С. 35–41.

8. Хрімлі О.Г. Баланс публічно-правового і приватно-правового інтересів як особливість інституту захисту прав інвесторів / О.Р. Зельдіна, О.Г. Хрімлі // Публічне право. – 2016. – № 2 (22). – С. 307–313. (*Особистий внесок: досліджено питання взаємозв'язку публічно-правових та приватноправових*

правовідносин в умовах інституту захисту прав інвесторів та запропоновано принципи їх модернізації).

9. Хрімлі О.Г. Поняття судового захисту прав інвесторів у сфері господарювання / О.Г. Хрімлі // Часопис Київського університету права. – 2016. – № 2. – С. 188–192.

10. Хрімлі О.Г. Державні гарантії як спосіб захисту прав інвесторів / О.Г. Хрімлі // Підприємництво, господарство і право. – 2016. – № 2. – С. 61–65.

11. Хрімлі О.Г. Інститут захисту прав інвесторів: поняття й особливості / О.Г. Хрімлі // Право України. – 2016. – № 3. – С. 222–228.

12. Хрімлі О.Г. Класифікація прав інвесторів у сфері господарювання / О.Г. Хрімлі // Право і суспільство. – 2016. – № 3, ч. 2. – С. 82–86.

13. Хрімлі О.Г. Теоретичні питання щодо вирішення спорів в інвестиційному міжнародному арбітражі / О.Г. Хрімлі // Часопис Київського університету права. – 2016. – № 3. – С. 409–412.

14. Хрімлі О.Г. Законодавство про захист прав інвесторів: проблеми та шляхи їх вирішення / О.Г. Хрімлі // Юридична Україна. – 2016. – № 3–4. – С. 80–86.

15. Хрімлі О.Г. Захист прав інвесторів у досудовому порядку / О.Г. Хрімлі // Юридична Україна. – 2016. – № 5–6. – С. 68–73.

16. Хрімлі О.Г. Міжнародний комерційний арбітраж: теоретико-правові питання функціонування інституту / О.Г. Хрімлі // Юридична Україна. – 2016. – № 7–8. – С. 24–29.

17. Хрімлі О.Г. Самозахист як форма захисту прав інвесторів у сфері господарювання / О.Г. Хрімлі // Підприємництво, господарство і право. – 2016. – № 8. – С. 63–67.

18. Хрімлі О.Г. Медіація як форма захисту прав інвесторів у сфері господарювання / О.Г. Хрімлі // Підприємництво, господарство і право. – 2016. – № 9. – С. 51–55.

19. Хрімлі О.Г. Інвестиційний міжнародний арбітраж як форма захисту прав іноземних інвесторів / О.Г. Хрімлі // Підприємництво, господарство і право. – 2016. – № 11. – С. 80–83.

20. Хрімлі О.Г. Ефективність адаптації законодавства України до законодавства ЄС у сфері захисту прав інвесторів: теоретичні питання / О.Г. Хрімлі // Юридична Україна. – 2016. – № 11–12. – С. 31–35.

21. Хрімлі О.Г. Примирні процедури як форма захисту прав інвесторів у сфері господарювання / О.Г. Хрімлі // Підприємництво, господарство і право. – 2016. – № 12. – С. 100–104.

22. Хрімлі О.Г. Третейський суд як форма захисту прав інвесторів у сфері господарювання / О.Г. Хрімлі // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: юриспруденція. – 2016. – № 21. – С. 96–98.

23. Хрімлі О.Г. Напрями модернізації інституту захисту прав інвесторів у сфері господарювання / О.Р. Зельдіна, О.Г. Хрімлі //

Підприємництво, господарство і право. – 2017. – № 1. – С. 65–69. (*Особистий внесок: досліджено низку напрямів модернізації інституту захисту прав інвесторів у сфері господарювання*).

Статті у міжнародних наукових фахових виданнях

24. Хрімлі О.Г. Способи захисту прав інвесторів: теоретичні та практичні питання / О.Г. Хрімлі // *Economic and law paradigm of modern society*. – 2016. – № 1. – С. 343–348.

25. Хримли А.Г. Исковое требование как средство защиты прав инвесторов в сфере хозяйствования / А.Г. Хримли // *Legea si viata*. – 2016. – № 7/2(295). – С. 131–134.

Матеріали міжнародних науково-практичних конференцій

26. Хрімлі О.Г. Специфіка захисту прав суб'єктів підприємництва / О.Г. Хрімлі // *Проблеми розвитку науки господарського права і вдосконалення господарського законодавства: матеріали круглого столу* (м. Київ, 4 грудня 2015 р.). – К.: Ліра-К, 2015. – С. 222–226. (Форма участі – очна).

27. Хрімлі О.Г. Питання вдосконалення законодавства про способи захисту прав інвесторів / О.Г. Хрімлі // *Актуальні питання та проблеми правового регулювання суспільних відносин: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Дніпропетровськ, 4–5 березня 2016 р.). – Дніпропетровськ: ГО «Правовий світ», 2016. – С. 63–65. (Форма участі – заочна).

28. Хрімлі О.Г. Державні та приватні інтереси в умовах інституту захисту прав інвесторів / О.Г. Хрімлі // *O nouă perspectivă a proceselor de integrare Europeană a Moldovei și Ucrainei: aspectul juridic: Materialele conferinței internațional științifico-practice*, 25–26 martie 2016 / *com. org.: V. Vujor*. – Chișinău: S., 2016 (Tipogr. «Cetatea de Sus»). – P. 12–15. (Форма участі – заочна).

29. Хрімлі О.Г. Законодавство про захист прав інвесторів: аналіз і напрями вдосконалення / О.Г. Хрімлі // *Європейська традиція в міжнародному праві: реалізація прав людини: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Братислава, 6–7 травня 2016 р.). – Братислава, 2016. – С. 145–148. (Форма участі – очна).

30. Хрімлі О.Г. Питання періодизації законодавства про захист прав інвесторів / О.Г. Хрімлі // *Сучасний вимір держави і права: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Львів, 20–21 травня 2016). – Львів, 2016. – С. 96–97. (Форма участі – заочна).

31. Khrimli O. Legislative-contractual form of investor rights protection: legal-theoretical aspects / O. Khrimli // *Innovation in science and education: challenges of our time* (12–17 September 2016 in Varna (Bulgaria)) / [collection of scientific papers; edited by Maryna Dc. Olha Rudenko]. – London: IASHE, 2016. – P. 141–143. (Форма участі – очна).

АНОТАЦІЯ

Хрімлі О.Г. Інститут захисту прав інвесторів. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.04 – господарське право, господарсько-процесуальне право. – Інститут економіко-правових досліджень НАН України, Київ, 2017.

У роботі вирішена така наукова проблема як розробка комплексного, всебічного інституту захисту прав інвесторів у сфері господарювання і доктринально обґрунтована юридична конструкція даного інституту. Визначено поняття та сукупність особливостей інституту захисту прав інвесторів у сфері господарювання. Класифіковано форми захисту прав інвесторів у сфері господарювання на три групи за таким критерієм як: підстави і порядок використання форм захисту прав інвесторів. Запропоновано класифікацію способів захисту прав і законних інтересів інвесторів, в частини їх поділу: на загальні способи, що передбачені господарським законодавством, а також спеціальні способи, які передбачено інвестиційним законодавством, міжнародними багатосторонніми конвенціями, двосторонніми угодами про взаємний захист інвестицій, інвестиційними контрактами (договорами). Обґрунтовано доцільність перерахування форм і спеціальних способів захисту прав інвесторів у однієї норми права спеціального інвестиційного законодавства. Автором запропоновано визначення терміна: «ефективність адаптації законодавства України до законодавства ЄС у сфері захисту прав інвесторів» та виокремлено фактори, від яких залежить ефективність адаптації законодавства України до законодавства ЄС у сфері захисту прав інвесторів. У роботі обґрунтовано напрями модернізації інституту захисту прав інвесторів у сфері господарювання, які передбачають необхідність забезпечити: ефективність адаптації національного законодавства до європейського; широкий спектр можливостей для інвесторів при виборі форм, способів, засобів захисту їх прав; чіткий механізм реалізації норм права з урахуванням політичних, соціальних та економічних цілей держави; стабільність матеріальних і процесуальних норм права; виключення суперечностей, невідповідності один одному норм права; інвентаризацію всіх нормативно-правових актів у цій сфері; оптимальне співвідношення законів і підзаконних нормативно-правових актів; використання «пакетного принципу» підготовки нормативно-правових актів при одночасному зменшенні кількості норм відсилань у самих нормативно-правових актах; реальні, а не декларативні норми права, що гарантують виконання судового рішення; розумний баланс публічних і приватних інтересів у процесі встановлення матеріальних і процесуальних норм права щодо захисту прав інвесторів у сфері господарювання.

Ключові слова: інститут захисту прав інвесторів у сфері господарювання, законодавча форма захисту прав, законодавчо-договірна форма захисту прав, договірна форма захисту прав, способи захисту прав, засоби захисту прав, модернізація, ефективність адаптації законодавства, інвестори.

АННОТАЦИЯ

Хримли А.Г. Институт защиты прав инвесторов. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук по специальности 12.00.04 – хозяйственное право, хозяйственно-процессуальное право. – Институт экономико-правовых исследований НАН Украины, Киев, 2017.

В работе решена такая научная проблема как разработка комплексного, всеобъемлющего института защиты прав инвесторов в сфере хозяйствования и доктринально обоснована юридическая конструкция данного института. Предложено определение института защиты прав инвесторов в сфере хозяйствования и обозначена совокупность особенностей института защиты прав инвесторов. Автором классифицированы формы защиты прав инвесторов в сфере хозяйствования на три группы по такому критерию как: основание и порядок использования форм защиты прав инвесторов. Первая группа: законодательная, которая включает формы защиты прав инвесторов, которые применяются на основании и в порядке, установленном законодательством, а именно: а) хозяйственно-административная, б) судебная; вторая группа: законодательно-договорная, которая включает формы защиты прав инвесторов, которые применяются в порядке, предусмотренном законодательством, но на основании договоренности сторон, а именно: а) третейское разбирательство, б) инвестиционный международный арбитраж, в) претензионный порядок, г) самозащита; третья группа договорная, которая включает формы защиты прав инвесторов, которые применяются в порядке и на основании договоренности сторон, а именно: а) медиация, б) другие примирительные процедуры.

В работе сформулированы принципы (основные идеи), на основе которых целесообразно модернизировать законодательство Украины для обеспечения баланса частного и публичного интересов в условиях института защиты прав инвесторов в сфере хозяйствования. Предложена классификация способов защиты прав и законных интересов инвесторов, в части их разделения: на общие способы, предусмотренные хозяйственным законодательством, а также специальные способы, предусмотренные инвестиционным законодательством, международными многосторонними конвенциями, двусторонними соглашениями о взаимной защите инвестиций, инвестиционными контрактами (договорами).

Автором обосновано периодизация законодательства, регулирующего вопросы защиты прав инвесторов, а именно предложено пять периодов. Классифицированы права инвесторов на основные права, то есть те права, которые закреплены для всех инвесторов общими нормами инвестиционного законодательства и дополнительные права, то есть те права, которые дополнительно к основным предоставляются определенным видам инвесторов согласно специального законодательства в той или иной сфере инвестирования.

В работе обоснована целесообразность перечисления форм и специальных способов защиты прав инвесторов в одной норме права специального инвестиционного законодательства, а именно в ст.19 Закона Украины «Об инвестиционной деятельности». Предложены разновидности хозяйственно-административной формы защиты прав инвесторов: а) обращение в государственные органы и органы местного самоуправления для реализации своих прав, а именно: к Президенту Украины, в Кабинет Министров, в министерства и другие государственные органы, в органы местного самоуправления; б) обращение в контролирующие органы государства за консультацией; в) обжалования решений, действий (бездействия) контролирующих органов.

Автором предложено определение понятия «эффективность адаптации законодательства Украины к законодательству ЕС в сфере защиты прав инвесторов» и выделены факторы, от которых зависит эффективность адаптации законодательства Украины к законодательству ЕС в сфере защиты прав инвесторов, а именно: определить точное содержание актов Евросоюза, с которыми нужно адаптировать украинское законодательство по защите прав инвесторов; обеспечить качество правовых актов, которые будут действовать после адаптации законодательства Украины; учесть особенности политических, экономических, правовых, судебных процессов, которые имеют место в Украине; сформировать правовое сознание субъектов хозяйствования, инвесторов в соответствии с принципами европейского права.

В работе обоснованы направления модернизации института защиты прав инвесторов в сфере хозяйствования, предусматривающие обеспечение: эффективности адаптации национального законодательства к европейскому; широкий спектр возможностей для инвесторов при выборе форм, способов, средств защиты их прав; четкий механизм реализации норм права с учетом политических, социальных и экономических целей государства; стабильности материальных и процессуальных норм права; исключение противоречий, несоответствия друг другу норм права; инвентаризации всех нормативно-правовых актов в этой сфере; оптимальное соотношения законов и подзаконных нормативно-правовых актов; использования «пакетного принципа» подготовки нормативно-правовых актов при одновременном уменьшении количества отсылочных норм в самих нормативно-правовых актах; реальных, а не декларативных норм права, гарантирующих выполнение судебного решения; разумного баланса публичных и частных интересов в процессе установления материальных и процессуальных норм права по защите прав инвесторов в сфере хозяйствования.

Ключевые слова: институт защиты прав инвесторов в сфере хозяйствования, законодательная форма защиты прав, законодательно-договорная форма защиты прав, договорная форма защиты прав, способы защиты прав, средства защиты прав, модернизация, эффективность адаптации законодательства, инвесторы.

ANNOTATION

Khrimli O.G. Institute of Investor Right Protection. – On rights for manuscript.

The thesis for the degree of Doctor of Law in specialty 12.00.04 – Economic Law, Economic Procedural Law. – Institute of Economic and Legal Research of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, 2017.

The paper presents a theoretical concept of the institute protection of investors' rightsoft in economic management field. The concept and features of institute of investor right protection in economic management field are defined. Forms of investor right protection in the field of management are classified into three groups by such criterion: reasons and procedure for use of forms of investor right protection. Classification of methods for protection of rights and legal interests of investors is offered as part of their separation: into the general methods provided by the economic legislation, as well as special methods provided by the investment legislation, international multilateral conventions, bilateral agreements on mutual protection of investments, investment contracts (agreements). The expediency of citation of forms and specific methods for investment right protection in one legal standard of special investment legislation is grounded. The author offered the definition of term «efficiency of Ukraine legislation adaptation to EU legislation in the field of investor right protection» and singled out factors that affect the effectiveness of Ukraine's legislation adaptation to EU legislation in the field of investor right protection. Lines for modernization of institute of investor protection right in economic management field are grounded, which involve the need to ensure: the effectiveness of the national legislation adaptation to European standards; wide range of opportunities for investors in choosing forms, methods and means to protect their rights; a clear mechanism for implementation of legal standards with due account for political, social and economic objectives of the state; stability of substantive and procedural legal standards; exclusion of contradictions, inconsistencies of one legal standard to other one; inventory of all regulatory legal acts in this field; the optimum ratio of laws and regulatory acts; use of «batch principle» in preparation of regulatory legal acts while simultaneous reducing the number of reference norms in regulatory legal acts themselves; real, not declarative legal standards guaranteeing judgment enforcement; reasonable balance of public and private interests in the process of implementation of substantive and procedural legal standards as to the investor right protection in economic management field.

Key words: institute of investor right protection in economic management field, legal form of right protection, legislative and contractual form of right protection, contractual form of right protection, methods for right protection, means of right protection, modernization, efficiency of legislation adaption, investors.

Гарнітура Таймс. Формат 60x84/16.
Наклад 130. Папір офсетний. Ум.-др. арк. 1,9.
Підписано до друку 26.04.2017. Замовлення 413.

Надруковано в «МП Леся».
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи серія ДК № 892 від 08.04.2002.

«МП Леся»
03148, Київ, а/с 115.
Тел./факс: (066) 60-50-199, (068) 126-49-26
E-mail: lesya3000@ukr.net